

Avoca te. Bedenkingen bij de beker van Mortsel en de media-aandacht daarvoor

In 2020 werd er in Mortsel een beker in scherven gevonden die bij reconstructie een geschilderd opschrift bleek te bevatten. Collega Christian Laes werd benaderd om deze vreemde, niet meteen duidelijke en van elders onbekende tekst te ontcijferen. De tekst luidt AVOCATE, wat Laes (vermoedelijk terecht) las als *auoca te*. Hij vertaalde dat als ‘Geniet ervan’ en ziet *auocare* hier in de afgeleide (en oneigenlijke) betekenis van ‘zich vermaken’.¹ Laat ik vooraf zeggen dat de interpretatie van Christian Laes zinvol is en waarschijnlijk de juiste. Termen als ‘waarschijnlijk’ e.d. dienen hierbij om de wetenschappelijke slag om de arm te houden...

In augustus 2023 werd dit bericht door de media opgepikt. Het blijkt namelijk te gaan om een wending die in de ons bekende Latijnse teksten nergens anders betuigd is. Dat geeft dan meteen aanleiding tot slagzinnen als ‘nieuwe Latijnse wending ontdekt in Mortsel’ enzovoort. Vermoedelijk wordt er inmiddels in het Antwerpse hier en daar inmiddels al (zij het misschien nog schroomvol, als dat geen *contradictio in terminis* is) bij het heffen van een glas *auoca te!* gewenst. Antwerpen levert een bijdrage aan het Latijn. Het is wereldnieuws. Zeker in Antwerpen zelf.

Bij een dergelijke mediahype is het gepast toch enkele kanttekeningen te maken om deze inderdaad opmerkelijke vondst in een correct daglicht te plaatsen. Om te beginnen is de formule *auoca te* in deze vorm inderdaad voorlopig uit geen enkele andere bron bekend. In het licht van de duizenden, zo niet tienduizenden Latijnse teksten, opschriften, graffiti, zijn de implicaties daarvan aanzienlijk. Het betekent op de eerste plaats dat de wending *auoca te* geen ‘gewoon Latijn’ is, geen standaardtaal, ook niet in het colloquiaal Latijn: anders hadden we echt wel verwante formules gevonden. Daarvoor hebben we te veel graffiti in Pompeii en elders aangetroffen. Indien het een echte Antwerpse bijdrage aan het Latijn is, dan bewijst het vooral dat de Antwerpenaren toen al anders spraken dan de rest.

Maar het is vermoedelijk geen Antwerps. De beker is gevonden in Mortsel, maar is qua vorm verwant met een reeks andere bekers die vooral in Noord-Gallië worden aangetroffen. Soortgelijke wendingen met *auocare* zijn zelfs enkele keren aangetroffen op andere bekers, steeds in Keulen. Het gaat dan om de opschriften *auoco te* ‘ik vermaak je’² (waarschijnlijk in de mond van de beker zelf gelegd) of *auoco me* ‘ik vermaak mezelf’.³ In totaal kennen we drie van dit soort opschriften, zoals Christian Laes ook vermeldt. Dat betekent in de zee aan bekeropschriften nog altijd dat het een uitzonderlijk gebruik is. Het is nog steeds geen ‘gewoon Latijn’, maar sterk regionaal beperkt. Wat dit nu precies betekent, blijft onduidelijk door het volstrekt ontbreken van vergelijkingsmateriaal. Het kan zijn dat deze wending inderdaad dialectaal is en dus een vorm van ‘streek-Latijn’. Het kan zelfs zijn dat er invloed meespeelt vanuit een niet-Latijnse taal die in Keulen of in Germania Inferior gesproken werd (en dan is *auoca te* dus eerder proto-Kölsch dan proto-Aantwaarps). Het kan zijn dat het een uitdrukking is die typisch is voor een kleine groep of zelfs een familie of één persoon. Daar kunnen we helaas niets over zeggen. Het enige dat met zekerheid vaststaat is dat deze formuleringen voorlopig (?) in een zeer beperkte geografische ruimte zijn aangetroffen en dus geen ‘standaard-Latijn’ waren.

Daar komt nog bij dat het gebruik van *auoca te* op deze beker wel zeker aansluit bij een betekenisonwikkeling die uit andere bronnen bekend is (zoals Christian Laes in zijn artikel overigens duidelijk zegt). De letterlijke betekenis van ‘afleiden van iets’ komt ook voor met *animum* e.d. Hiervandaan is het nog één stap naar een gebruik dat met name voor de 3de eeuw n.Chr. betuigd is, vooral in ‘christelijk’ teksten, en waar *animum* fysiek verdwijnt en het bovendien niet zeker is dat deze vorm er altijd echt bij gedacht werd. Classici zijn vaak erg goed in het veronderstellen van woorden die ergens bij gedacht moeten worden, maar in de taalpraktijk vallen die woorden meestal spontaan weg. Ook uit het taalbewustzijn. De voorbeelden die de *Thesaurus linguae Latinae* voor deze betekenis ‘zich vermaken’ geeft zijn vaak met een passieve vorm en/of met een instrumentale ablatief (‘zich vermaken met iets’).⁴ De opschriften op de Keulse en Mortselse bekers onderscheiden zich in zoverre van dit gebruik en deze ontwikkeling dat de vormen overduidelijk actief zijn en dat er geen ablatief bij staat. Met andere woorden: het werkwoord *auocare* wordt zowat absoluut gebruikt in deze betekenis en dat staat toch wat op zichzelf. De beker uit Morstel vertoont zelfs nog een volgende ontwikkeling, nl. waar *se auocare* eigenschappen begint te krijgen van een reflexief werkwoord en dat laatste is tamelijk nieuw, al gaat de Keulse beker met *auoco me* natuurlijk in dezelfde richting. Toch niet helemaal uniek dus.

Er is trouwens wél een uitdrukking die enkel uit de (ruime) omgeving van Antwerpen bekend is, nl. *cultores templi* ‘vereerders van de tempel’ op het opschrift op een altaar voor de verder onbekende godin Sandraudiga, gevonden in Rijsbergen, net aan de Nederlandse kant van de grens.⁵ Van de formule *cultores templi* is er in feite maar één ander voorbeeld bekend, nl. in Moesia op de Balkan en daar gaat het om *cultores templi Herculis* ‘vereerders van de tempel van Hercules’, dus met de naam van een godheid (wat in het opschrift voor Sandraudiga eerder impliciet verondersteld wordt).⁶ Wat we ons precies moeten voorstellen onder *cultores templi* is dan ook niet meteen duidelijk: gaat het om de bewoners van de omgeving of om een soort priestergroep of broederschap (om een zeer anachronistische term te gebruiken)?

Media-aandacht voor ons vak is altijd welkom, maar we moeten er wel voor waken dat de fantasie niet op hol slaat. Op dit moment wordt in de media toch een beetje de indruk gewekt dat er een verloren Latijnse uitdrukking in Antwerpen boven water is gekomen en dat we nu eindelijk weten wat Cicero zei toen hij het glas hief. Cicero heeft dit vermoedelijk nooit gezegd, al kunnen we dat alleen voor 100% zekerheid weten, als die andere Antwerpse uitvinding écht zou bestaan, de Teletijdmachine.

De vondst van en op de beker van Mortsel is fascinerend, maar we moeten ze wel in haar context plaatsen. Christian Laes doet dat (uiteraard), de media doen dat heel wat minder.

Michiel Verweij
Michiel.Verweij@kbr.be

Noten

¹ Cf. C. Laes, ‘Another way to say “Enjoy yourself” in Latin. A beaker from Mortsel, Antwerp, Belgium’, *Latomus*, 82 (2023), 144-148. Zie ook <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2023/08/21/nieuwe-latijnse-spreuk-ontdekt-in-mortsel/> (geconsulteerd op 21 en 22 augustus 2023).

² Cf. *CIL*, XIII, nr. 10018/39; *Epigraphische Datenbank Clauss Slaby*: nr. EDCS-37601655.

³ Cf. *CIL*, XIII, nr. 10018/38; *Epigraphische Datenbank Clauss Slaby*: nr. EDCS-37601654.

⁴ Cf. *Thesaurus linguae Latinae*, II (Lipsiae, 1900-1906), col. 1467-1470. Col. 1470 bevat de voorbeelden van de betekenis ‘zich vermaken’.

⁵ Cf. *CIL*, XIII, nr. 8774; *Epigraphische Datenbank Clauss Slaby*, nr. EDCS-11100864; C.R. Hermans, *Noord-Brabantse oudheden* (‘s Hertogenbosch, 1865; facsimile-editie door R. Jansen en G. de Laat, Leiden, 2012), pp. 70-74; A.W. Byvanck, *Excerpta Romana. De bronnen der Romeinsche geschiedenis van Nederland*, II: *Inscripties*, Rijks geschiedkundige publicatiën 81 (‘s-Gravenhage, 1935), pp. 99-100, nr. 93; P. Stuart, *Provincie van een imperium. Romeinse oudheden uit Nederland in het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden* (Leiden, 1986), pp. 37-39. De tekst luidt: *Deae / Sandraudigae / cultores / templi*.

⁶ Cf. *L'Année épigraphique* (2005), nr. 1317; *Epigraphische Datenbank Clauss Slaby*, nr. EDCS-38100351.

